

**LA RUPTURA DEL PACTE SOCIAL
EUROPEU I L'EMPOBRIMENT
DE LA GENT GRAN A LES ILLES BALEARS**

La ruptura del pacte social europeu i l'empobriment de la gent gran a les Illes Balears

Rafael Borràs Ensenyat

Resum

La gestió de la crisi ha suposat la ruptura del contracte social europeu que garantia uns estàndards acceptables de cohesió social per al conjunt de la ciutadania. Les polítiques d'austeritat aplicades han provocat un accelerat i intens procés d'empobriment de la majoria de la societat que ha afectat la població de més edat. Aquest article pretén fer una aproximació als efectes d'aquest empobriment a les Illes Balears. Després de denunciar la política d'invisibilització del problema, s'analitza l'evolució de la renda disponible i el deteriorament de les condicions de vida i l'augment de les carències materials associades a l'envelliment, i s'acaba amb sis conclusions.

Resumen

La gestión de la crisis ha supuesto la ruptura del contrato social europeo que garantizaba unos estándares aceptables de cohesión social para el conjunto de la ciudadanía. Las políticas aplicadas han provocado un acelerado e intenso proceso de empobrecimiento de la mayoría de la sociedad que ha afectado a la población de más edad. El artículo pretende hacer una aproximación a los efectos de este empobrecimiento en las Islas Baleares. Después de denunciar la política de invisibilización del problema, se analiza la evolución de la renta disponible, el deterioro de las condiciones de vida y el aumento de las carencias materiales asociadas al envejecimiento, y se acaba con seis conclusiones.

1. Introducció

La crisi més llarga i intensa que hem viscut des de l'acabament de la segona gran guerra, ha suposat la ruptura del contracte social europeu. D'aquell pacte que suposava un equilibri en el repartiment dels poders, en el qual, d'una banda, s'acceptava el paper del capitalisme en l'assignació de recursos (economia de mercat i propietat privada) i, d'altra banda, hi havia una acceptació de la legitimitat i necessitat de la intervenció de l'Estat per regular els mercats i les decisions de les empreses privades i garantir així principis essencials en la convivència de les societats, com ara la igualtat o la solidaritat. L'economia de mercat esdevenia economia social de mercat. Alhora s'ampliaven els drets polítics de la democràcia. Era un sistema de convivència que funcionava, que promovia millores en la competitivitat del teixit empresarial, qualificació dels treballadors, drets laborals i socials al llarg de la vida (des del naixement fins a la mort) i plena ocupació. Era l'Estat de benestar com a senya d'identitat europea.

El procés de desmantellament del contracte social ha provocat un accelerat i intens empobriment de la majoria de la societat. Els ascensors socials s'han aturat per a la majoria

de la ciutadania i, per això, la tasca més urgent potser és la recerca d'un nou contracte social amb nous elements, però sense perdre l'horitzó de la igualtat. Si realment el que es vol és superar la crisi, s'haurà de refer el pacte, en cas contrari, aquesta crisi s'haurà emprat per dissenyar una societat menys cohesionada i desigual i, consegüentment, menys democràtica.

2. La invisibilitat de la pobresa de la gent gran

La gestió neoliberal de les grans diferències i de la marginalitat inclou la invisibilització de la pobresa com a fenomen. No podia ser d'una altra manera des del punt que no s'assumeix el valor econòmic de la cohesió social, ni s'és capaç d'imaginar la productivitat i la competitivitat sense engrandir les desigualtats. Fins i tot és freqüent l'associació de retallades de l'Estat del benestar amb polítiques de culpabilització de les víctimes d'aquestes retallades. Potser això explica la manca d'estadístiques públiques actualitzades amb immediatesa i adaptades a la nova situació de risc d'exclusió de bona part de la societat. La publicació de dades oficials de l'empobriment dels distints col·lectius —com ara les persones grans— en cada una de les comunitats espanyoles es fa amb retard. A tall d'exemple, seguim amb dades generalistes d'arreu de l'Estat (enquesta de condicions de vida, ECV, o enquesta de pressuposts familiars, ambdues de l'INE) que incorporen dades poc actualitzades i menys segregades. Fins i tot la dissolució d'institucions, com ara el Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, ens priva d'una valuosa informació sobre aspectes qualitatius de les pensions de la Seguretat Social.

Cal incloure en aquesta gestió neoliberal dos elements més: 1. El menyspreu envers la situació de greus carències materials com a fenomen problemàtic «solucionable» mitjançant incentius a la beneficència. 2. L'associació, encara ara, de la situació de pobresa (o de risc d'exclusió social) amb determinats col·lectius: immigrants, persones malaltes, població reclosa a les presons, col·lectivitats de determinades ètnies. S'equivoquen. El fenomen de l'empobriment en general, i de les persones grans en particular, és un assumpte lligat a la construcció social canviant en funció de factors econòmics, polítics, socials i culturals de cada lloc i, per això, caldrien estadístiques, si més no, trimestrals i regionalitzades.

L'empobriment del qual es parla en aquest article és la dinàmica per la qual *«els individus o les famílies tenen recursos tan reduïts que els exclouen de l'estil de vida considerat mínimament acceptable per a l'Estat membre en el qual habiten»* (Consell d'Europa, 1974). No parlem, idò, de pobresa lligada a circumstàncies personals, sinó de l'exclusió social que provoca l'aplicació d'unes determinades polítiques econòmiques, socials i laborals. Val a dir que les actuals institucions europees consideren l'exclusió com la falta de participació en la vida econòmica, social, política i cultural, i l'allunyament de la manera de vida majoritària a la societat de referència. Es pot afirmar que l'exclusió social apareix quan els individus

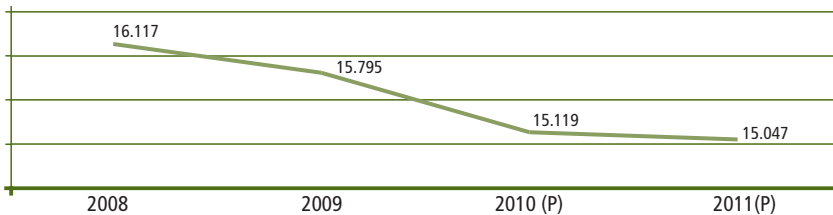
no veuen garantits els seus drets en algun o en alguns d'aquests àmbits alhora. Per tant, la pobresa, la inseguretat i la precarietat econòmica a les Illes Balears, tot i ser relativa, no deixa de ser un dels trets més punyents d'una construcció social en què l'horitzó de la igualtat sembla que ha desaparegut.

Seguidament s'intenta fer una aproximació a la problemàtica de l'empobriment de la gent gran a les Illes Balears a partir de dues vessants: d'una banda, la renda disponible i, d'una altra, la quantificació del risc de pobresa o exclusió social, la seva intensitat i les carències materials més significatives.

3. Una aproximació a la renda disponible i als pressuposts familiars a les Illes Balears

Qualsevol intent d'aproximació a la situació socioeconòmica del col·lectiu de persones grans ens remet a l'anàlisi prèvia d'aquesta situació per al conjunt de la població. Una de les estadístiques disponibles per copsar la dita situació és la que ens informa de la renda disponible,¹ que podem observar al gràfic 1.

Gràfic 1 | Renda disponible bruta de les llars de les Illes Balears (en euros per càpita)

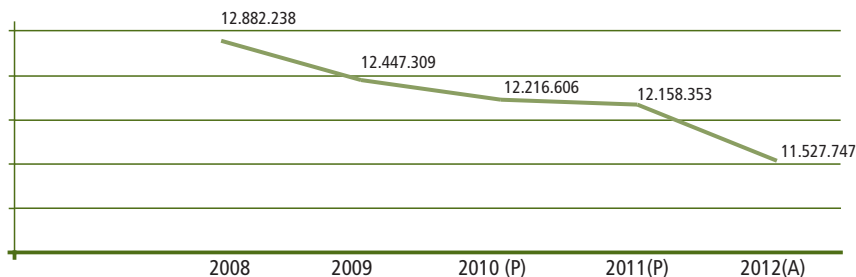

Font: Comptabilitat Regional 2014 (INE). (P) Provisional

La forta tendència a la baixa de la renda disponible és conseqüència del procés de devaluació interna que afecta el conjunt de la població il·lenca, però especialment el conjunt de la població activa assalariada. En aquest sentit, el salt negatiu que es pot observar al gràfic 2 és el resultat de dos fenòmens alhora: la disminució d'hores treballades (augment de l'atur) i la baixada dels salaris. Tot plegat ha suposat un -10,5% en retribucions per a la població assalariada.

¹ La renda disponible bruta és la suma de les rendes disponibles a les llars per dur a terme les operacions de consum final i estalvi. S'obté a partir del PIB, afegint-hi el saldo (positiu o negatiu) de les rendes (del treball i de la propietat) i les transferències corrents rebudes i lliurades a la resta del món.

Gràfic 2 | Remuneració total de les persones assalariades de les Illes Balears (milers d'euros)

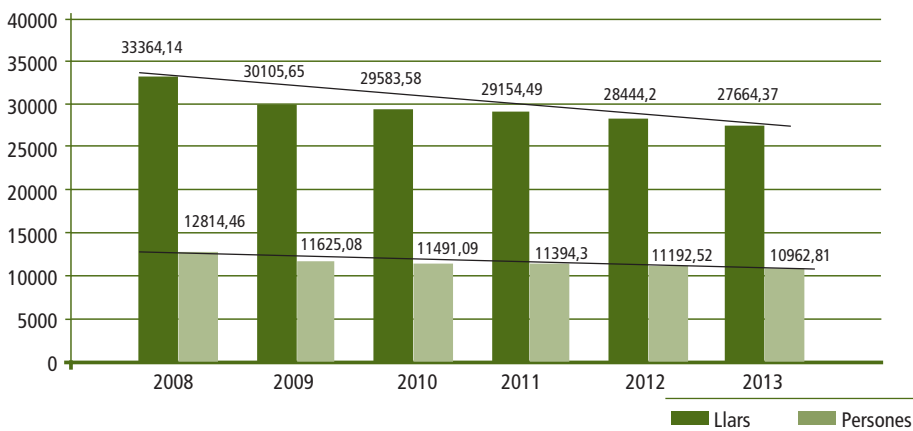

Font: Comptabilitat Regional 2014 (INE). (P) Provisional

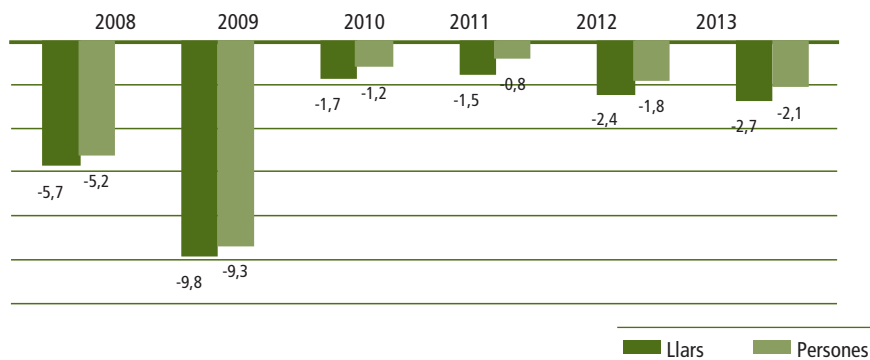
Però la situació socioeconòmica de qualsevol col·lectiu ve també condicionada per la capacitat de despesa. No debades en algunes conjuntures —per exemple, en plena bombolla econòmica 1990-2006— aquesta capacitat creixia per sobre de l'evolució de la renda disponible. Era el miratge de «viure del crèdit».

Òbviament, amb la crisi actual això ha canviat radicalment i, tal com pot observar-se al gràfic 3, la despesa mitjana, tant de les llars com de les persones, no deixa de baixar. Els daltabaixos més importants es produeixen els anys 2008 i, sobretot, 2009, però any rere any disminueix la despesa a les llars il·lenques. (Vegeu el gràfic 4.)

Gràfic 3 | Despesa anual mitjana en euros per llar i persona a les Illes Balears

Font: Enquesta de pressuposts familiars 2013 (INE)

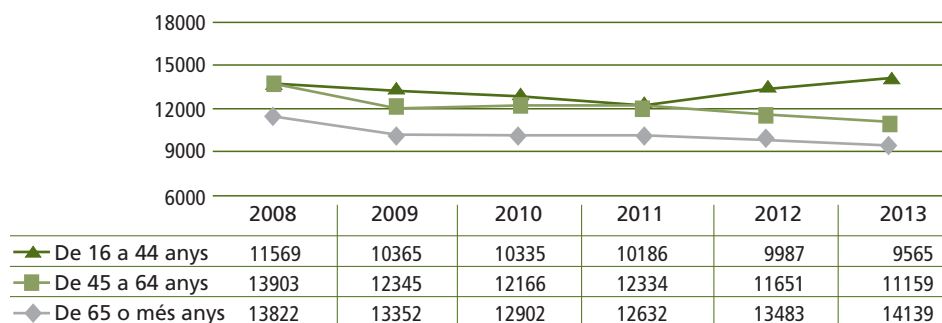
Gràfic 4 | Taxes de variació de les despeses mitjanes a les Illes Balears

Font: Enquesta de pressuposts familiars 2013 (INE)

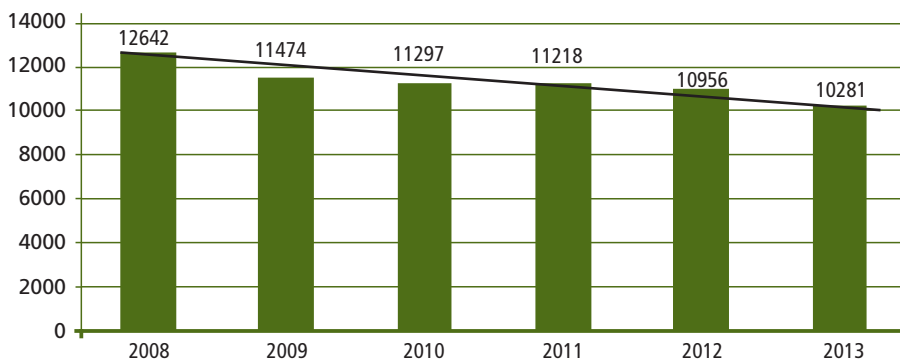
Una vegada feta aquesta aproximació general a la situació socioeconòmica en termes de renda disponible i despesa, farem un cop d'ull a la situació concreta del col·lectiu de persones grans. Ho farem des de dos vessants: la despesa i les quanties de les pensions.

Els gràfics 5 i 6 ens mostren l'evolució de la despesa. Al primer és palesa una despesa més gran entre les persones de més edat que, òbviament, té a veure amb la cada pic menor capacitat de despesa de la població jove. El gràfic potser també indica que les persones de més edat han de fer front a un conjunt de despeses bàsiques de les llars que, per la baixa intensitat d'ocupació i la minva de percepció salarial o de guanys dels negocis, no poden afrontar els membres de la llar de menys edat. Val a dir, a tall d'exemple, que durant l'any 2013 a les Illes Balears la mitjana de llars amb tots els actius en atur va ser de 40.100 (un creixement del 206% en relació amb 2008). Tot plegat em permet afirmar que ha crescut el nombre de gent gran amb el rol de sustentadors de la família o *breadwinners*, és a dir, de proveïdors del manteniment material familiar, encara que sigui a costa dels estalvis i del patrimoni acumulat al llarg de la vida.

No obstant el que acabam de dir, el gràfic 6 ens mostra una despesa descendent de les persones pensionistes. Pot semblar contradictori, però cal tenir en compte que no tothom que és pensionista és gran (com es pot veure més endavant a la taula 1). Tanmateix el que sí que ens indiquen aquestes dades és que el col·lectiu de pensionistes grans, que és el més nombrós, pateix un important descens (-18,7% el 2013 en relació amb 2008) de la despesa realitzada.

Gràfic 5 | Despesa mitjana per persona segons tram d'edat

Font: Enquesta de pressuposts familiars 2013 (INE)

Gràfic 6 | Despesa mitjana (€) per persona pensionista*

Font: Enquesta de pressuposts familiars 2013 (INE)

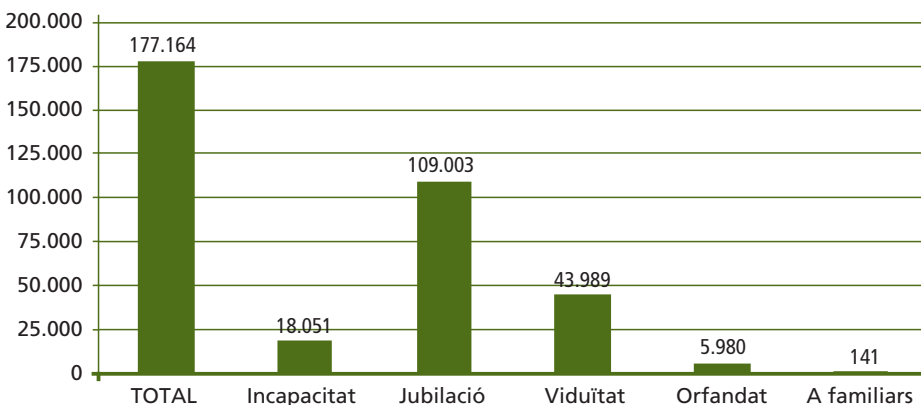
* Beneficiària de qualsevol pensió contributiva o subsidi.

Pel que fa a les pensions, s'han de fer dues consideracions prèvies: la primera fa referència a les dades disponibles, que, malauradament, són escasses quant al perfil d'edat dels beneficiaris. La segona és sobre l'extraordinària importància que tenen les pensions pel que fa a la pobresa (o absència de pobresa) de la gent gran. En aquest sentit, cal recordar que el recent informe mundial de l'Organització Internacional del Treball (OIT) sobre la protecció social 2014-15 insisteix en la responsabilitat dels Estats a l'hora de garantir les pensions de vellesa. L'OIT afirma que «el dret a la seguretat de l'ingrés

en l'edat avançada, arrelat en instruments de drets humans i en normes internacionals del treball, inclou el dret a una pensió adequada», però «els països que emprenen la consolidació fiscal estan reformant els seus sistemes de pensions per realitzar estalvis de costos, inclòs el retard de l'edat de jubilació, la reducció de les prestacions i l'augment de les taxes de cotització. Aquests ajustos estan determinant una menor responsabilitat estatal a garantir la seguretat de l'ingrés en l'edat avançada i traslladant gran part dels riscos econòmics associats amb l'atorgament de la pensió als individus, comproment així l'adequació dels sistemes de pensions i *disminuint la seva capacitat de prevenció de la pobresa en l'edat avançada*. Els futurs pensionistes percebran pensions més baixes en almenys 14 països d'Europa.» Mentrestant, hi ha dades que confirmen que a l'Estat espanyol la despesa en pensions creix al ritme més baix de les tres darreres dècades i que comença a haver-hi una major percepció del fet que no serà possible viure de la pensió i que, per tant, s'haurà de tirar d'estalvi i de plans de pensions privats. Hom podria afirmar que el sistema públic de pensions ja no és garantia absoluta d'un envelliment sense grans carències materials.

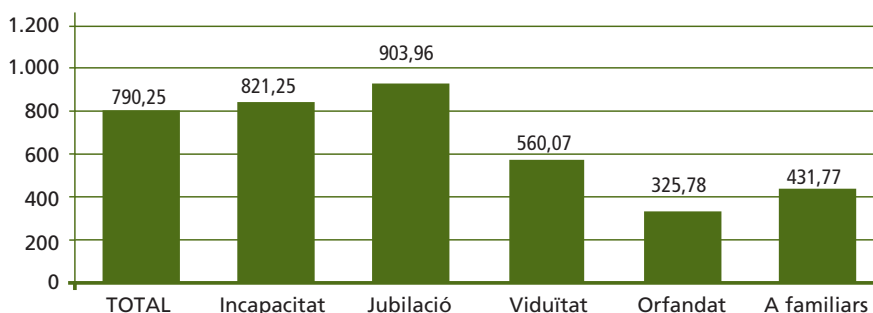
Fetes aquestes consideracions, sembla oportú donar un cop d'ull a l'estat de les pensions públiques a les Illes Balears. A les gràfiques 7 i 8 es poden observar, respectivament, el nombre de persones amb pensió a les Illes Balears i les quanties de les dites pensions. Val a dir que, en ambdós casos, s'empren dades de desembre, perquè, en matèria de pensions en vigor (totes les que es paguen independentment de l'antiguitat de reconeixement), es poden considerar com a mitjana del que ha succeït durant l'any.

Gràfic 7 | Total de pensions en vigor

Tenint en compte que la pensió es percep en catorze pagues, el gruix de les pensions està per sobre del llindar individual de la pobresa (com es veurà més endavant al gràfic 9), tot i que les gairebé 44.000 pensions de viduïtat sí que caldria considerar-les per sota de l'indicador de caure en risc de pobresa. Si es pren en consideració que la majoria de persones titulars d'aquestes pensions són més grans de 60 anys (vegeu més endavant la taula 3), ens trobam davant un element d'empobriment de la gent gran, almenys per a les persones que viuen soles, o per a les llars sostingudes per una persona jubilada, que, segons les microdades de l'EPA, en el cas de les Illes Balears són el 15% del total.

Gràfic 8 | Quantia mitjana en euros i mes del total de pensions en vigor

Font: Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social

Tanmateix el més interessant —i menys conegut— és que el factor edat és determinant pel que fa a la quantia de la pensió. Les tres taules següents contenen les dades més recents a les quals s'ha pogut accedir. En qualsevol cas, és inversemblant un canvi significatiu els últims anys quant a la composició per trams d'edat.

A la taula 1 podeu observar com la prestació mitjana més elevada del conjunt de la cistella de pensions és la que correspon al grup de 60-64 anys, que és el grup que més pensions de jubilacions noves incorpora. Per contra, si descomptam els grups de menor edat, que estan «contaminats» pel gran nombre de pensions d'orfandat, els beneficiaris de 80 i més anys són els que tenen una pensió mitjana menor. Això succeeix com a conseqüència de les pensions reconegudes a les acaballes de la dictadura franquista i en els anys inicials de l'actual etapa de democràcia —que tenien una molt baixa quantia inicial, amb grans llacunes de cotització i moltes pensions mínimes de jubilació. És a dir, a més edat menys quantia de pensió, com es pot observar a les taules 2 i 3 pel que fa a les pensions de jubilació i de viduïtat, respectivament.

Taula 1 | *Total de pensions en vigor (1 de gener de 2012)*

Grups d'edat	Nombre	Pensió mitjana en €
0-4	109	281,14
5-9	406	276,66
10-14	786	252,34
15-19	1.354	262,94
20-24	882	286,12
25-29	244	620,83
30-34	591	632,47
35-39	1.277	661,71
40-44	2.189	655,65
45-49	3.478	684,13
50-54	4.977	684,17
55-59	6.844	758,85
60-64	15.600	947,32
65-69	32.384	919,38
70-74	25.957	800,54
75-79	27.042	714,97
80-84	22.834	629,68
85 i més	23.794	530,83
No consta	13	573,42
Total	170.761	740,3
Edat mitjana	71	

Font: Memòria CES Illes Balears (dades INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears)

Taula 2 | *Total de pensions de jubilació en vigor (1 de gener de 2012)*

Grups d'edat	Nombre	Pensió mitjana en €
45-49	1	2.461,37
50-54	3	2.085,08
55-59	87	2.123,26
60-64	6.483	1.120,38
65-69	27.927	974,58
70-74	20.777	860,96
75-79	19.595	782,10
80-84	14.690	698,65
85 i més	13.535	589,70
No consta	2	686,26
Total	103.100	841,72
Edat mitjana	75	

Font: Memòria CES Illes Balears (dades INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears)

Taula 3 | *Total de pensions de viduitat en vigor (1 de gener de 2012)*

Grups d'edat	Nombre	Pensió mitjana en €
25-29	23	578,76
30-34	75	625,14
35-39	227	602,84
40-44	521	583,32
45-49	980	583,73
50-54	1.513	588,46
55-59	2.218	597,28
60-64	3.206	589,97
65-69	4.289	576,17
70-74	5.087	560,25
75-79	7.364	538,90
80-84	7.989	507,14
85 i més	10.063	455,00
No consta	9	616,19
Total	43.565	530,37
Edat mitjana	75	

Font: Memòria CES Illes Balears (dades INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears)

Per completar el quadre de prestacions relacionades amb l'envelliment, a més de la cistella de prestacions de la Seguretat Social, ens hem de referir a les anomenades pensions no contributives (PNC). Es tracta d'una prestació de l'àmbit dels serveis socials per a persones que no tenen accés al sistema contributiu, associada a l'absència de rendes, i d'una quantia màxima anual de 5.122,60 euros, és a dir, substancialment per davall del llindar de la pobresa. Al començament de 2014, el col·lectiu de beneficiaris illencs d'aquesta pensió era de 7.614 persones, de les quals 4.382 ho eren per jubilació, una jubilació, sens dubte, de pobresa.

En qualsevol cas, el que m'interessa posar en relleu és que, si les pensions contributives, especialment les de jubilació, han millorat amb la democràcia,² i s'han instaurat unes ajudes, com ara les PNC, és conseqüència del pacte social europeu que arribà a l'Estat espanyol de la mà de les llibertats democràtiques i que ara, arreu d'Europa, s'ha trencat.

² Les pensions noves reconegudes al mes de desembre de 2013 tenien una quantia mitjana de 955,87 euros pel que fa al conjunt de la cistella de pensions, i les de jubilació, de 1.112,05 euros.

4. Condicions de vida, carències materials i envelliment

Des de l'any 2010 la majoria de la ciutadania ha patit un deteriorament de les condicions de vida, un augment de les carències materials i un considerable procés d'empobriment. Bàsicament això és el que ha provocat la combinació de: a) Les polítiques d'austeritat, especialment aplicada amb retallades i «copagaments» en els serveis socials bàsics. b) La devaluació salarial, que ha provocat una important disminució de la renda disponible i un augment de les desigualtats. c) La frenada en la millora de les prestacions socials monetàries, singularment la congelació de les pensions i les retallades dels subsidis d'atur per als més grans de 45 anys.

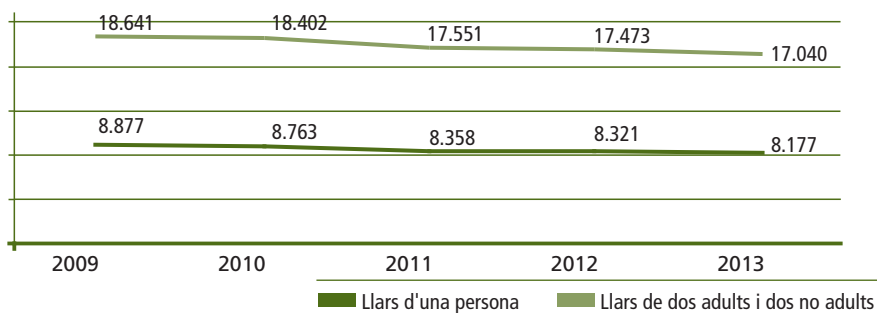
Com afecta això l'envelliment? Quin és l'abast a les Illes Balears? No són qüestions bones de contestar. A tall d'exemple, les dades més recents del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat (MSSSI) són d'àmbit estatal i referides a l'any 2011, però ens informen que els usuaris més grans de 65 anys són el grup majoritari d'usuaris de serveis socials. També podria referir-me a les memòries d'ONG que treballen en el terreny de l'assistència social, com ara Càritas (Fundació Foessa) o Creu Roja d'Espanya. Ambdues entitats fan uns excel·lents informes però excessivament centrats en els usuaris dels seus respectius serveis, que, per cert, tenen una atenció creixent cap a les persones de més edat. No debades, Creu Roja d'Espanya declarava que durant l'any 2013 més de la meitat dels ancians atesos sofrien «pobresa energètica».³

I tanmateix no ens podem conformar amb aquestes generalitats. Intentem, idò, fer una aproximació més acurada a la nostra realitat. Per fer-ho utilitzarem algunes informacions de l'enquesta de condicions de vida (ECV) que fa cada any l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

Per entendre la lògica de l'ECV el primer que s'ha de deixar clar és que el llindar de risc de pobresa, seguint els criteris d'Eurostat, es fixa per al conjunt de l'Estat espanyol en el 60% de la mitjana dels ingressos de les llars. Per tant, aquest llindar augmenta o disminueix en la mateixa proporció que ho fa la mitjana d'ingressos, i és per això que en disminuir els ingressos de la població també baixa el llindar de risc de pobresa. Dit en unes altres paraules, un llindar de risc de pobresa a la baixa indica que els sectors de la societat que no el superen pateixen una situació més greu de carències materials.

El llindar espanyol de risc de pobresa ha tingut, els últims anys, l'evolució següent:

³ Pobresa energètica significa no poder accedir als «serveis mínims d'energia» per, entre altres coses, mantenir la temperatura de les llars a un nivell adequat per a la salut.

Gràfic 9 | Llíndar de risc de pobresa (€)

Font: Enquesta de condicions de vida (ECV-INE). Resultats definitius. Any 2013

La mencionada ECV conté dos indicadors que convé no confondre. Un és la *taxa de risc de pobresa*, que és el percentatge de persones i/o llars amb uns ingressos per sota de la quantitat del líndar de la pobresa. L'altre indicador més recent i robust és l'anomenat *risc de pobresa o exclusió social* o *AROPE* (acrònim anglès de l'expressió *At Risk of Poverty and Exclusion*) de l'Estratègia Europea 2020. Definit per Eurostat, intenta fer un pas més enllà de la pobresa exclusivament monetària incloent altres dimensions com les privacions materials o la poca intensitat de l'ocupació. Concretament l'AROPE considera que l'exclusió social —o el risc d'exclusió— es mesura a través de l'acumulació de tres situacions: persones i llars que se situen per sota del líndar de la pobresa, que es troben en una situació de privació material i la situació laboral dels seus membres es caracteritza perquè és poc intensa durant l'any.⁴ Val a dir que Eurostat considera que les llars sofreixen privació material quan no poden permetre's almenys tres dels conceptes inclosos al gràfic 10. Si se sofreixen carències en quatre o més d'aquests conceptes, la situació es qualifica de privació material severa.

Quant als resultats generals, la taula 4 ens mostra una fotografia en la qual el que més sobta és que a les Illes Balears el percentatge AROPE, i sobretot el de carència material greu, és més gran que el del conjunt de l'Estat espanyol.

⁴ Les estadístiques de la UE defineixen la intensitat en l'ocupació d'una llar com la relació entre el nombre de mesos que els membres de la llar en condicions de treballar ho han fet efectivament durant l'any i el nombre total de mesos en els quals podrien haver treballat (treball potencial). Si el nombre de mesos treballats és escàs en relació amb el nombre de mesos de treball potencial (a les activitats estacionals es consideren només els d'activitat com a potencials), llavors la intensitat en l'ocupació d'aquesta llar és baixa, i reflecteix problemes d'inserció al mercat laboral dels membres.

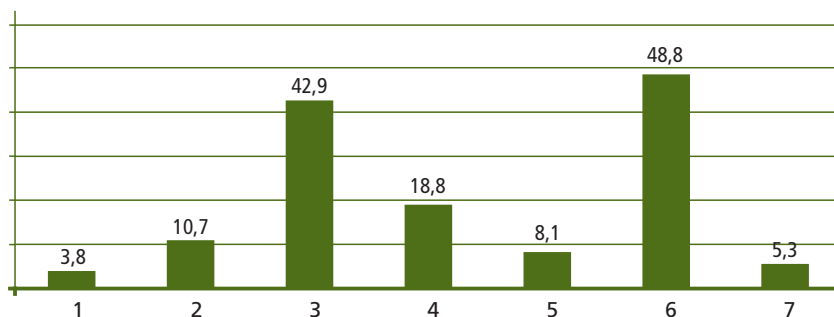
Taula 4 | *Principals resultats. Enquesta de condicions de vida (ecv). Resultats definitius. 2013*

	Illes Balears	Espanya
Taxa de risc de pobresa o exclusió social (AROPE)	27,8%	27,3%
En risc de pobresa	19,8%	20,4%
Amb carència material greu	10,4%	6,2%
Vivint en llars amb baixa intensitat en el treball (de 0 a 59 anys)	7,1%	15,7%

Font: Enquesta de condicions de vida (ECV-INE). Resultats definitius. Any 2013

Si observam les principals carències materials de la societat il·lenca (gràfic 10), hom pot intuir que les persones de més edat estan especialment afectades.

Gràfic 10 | *Principals carències materials* a Balears (% persones 2013)*

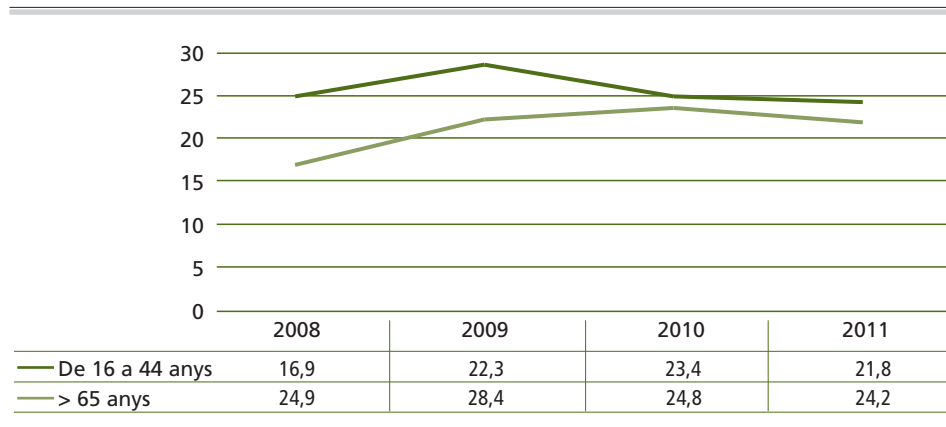
Font: Enquesta de condicions de vida (ECV-INE). Resultats definitius. Any 2013

* 1. No pot permetre's menjar carn, pollastre o peix almenys cada dos dies. 2. No pot permetre's mantenir l'habitatge amb una temperatura adequada. 3. No té capacitat per afrontar despeses imprevistes. 4. Ha tingut retards en el pagament de despeses relacionades amb l'habitatge principal (hipoteca o lloguer, rebuts de gas, comunitat...) els últims 12 mesos. 5. No pot permetre's disposar d'un ordinador personal. 6. No pot permetre's anar de vacances almenys una setmana l'any. 7. No pot permetre's disposar d'un automòbil.

Malauradament no es disposa d'informació actualitzada per trams d'edats. Aquesta informació la proporciona habitualment l'Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT) a partir de l'explotació de dades de l'ECV. Però l'INE, amb la incorporació del cens poblacional de 2011, ha efectuat canvis a l'ECV, entre d'altres estadístiques, i a hores d'ara l'IBESTAT no ha actualitzat les dades definitives de 2012, ni ha efectuat l'explotació de dades de 2013.

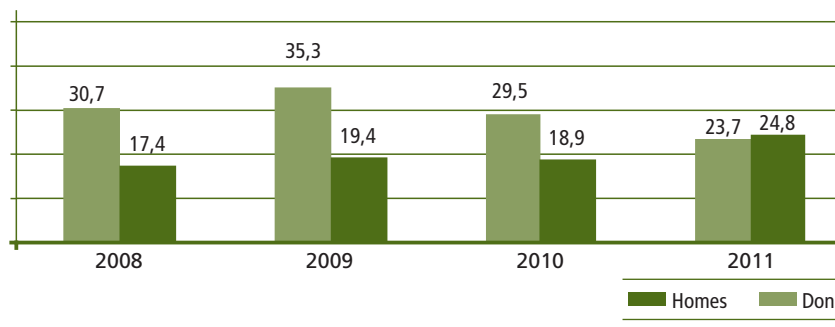
No obstant això, els tres gràfics següents ens indiquen que a les Illes Balears la població més gran de 65 anys, i en especial les dones, sofreixen una taxa de risc de pobresa i d'exclusió social més gran que la del conjunt de la població. Tenint en compte l'evolució de les taxes globals de pobresa i l'ARPE, és gairebé segur que aquesta tendència s'ha mantingut durant els anys 2012 i 2013.

Gràfic 11 | Evolució taxa risc de pobresa a Balears

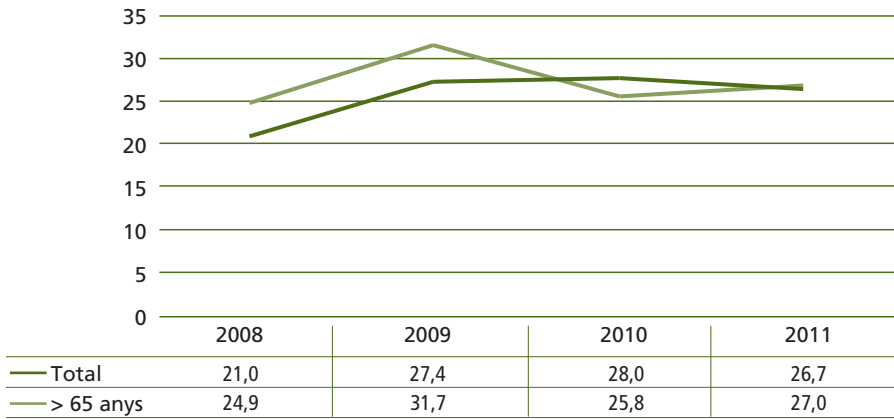

Font: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT) a partir de dades de l'ECV-INE

Gràfic 12 | Evolució taxa de risc de pobresa a Balears, per sexe majors 65 anys

Font: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT) a partir de dades de l'ECV-INE

Gràfic 13 | *Evolució taxa risc de pobresa o exclusió social (AROPE) a Balears*

Font: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT) a partir de dades de l'ECV-INE

5. Sis conclusions (forçosament provisionals) aplicables a les Illes Balears

1. És imprescindible millorar —en qualitat i immediatesa— les estadístiques públiques relatives a les condicions de vida i d'evolució de la pobresa i del risc d'exclusió social. No és admissible que trimestralment tinguem dades del PIB general i sectorial i no en tinguem de la taxa de pobresa en general i de la de la gent gran en particular. En aquest cas és molt adient recordar una frase del premi Nobel Joseph Stiglitz: «El que mesuram afecta les decisions que prenem.»
2. Cal encoratjar les administracions públiques i les organitzacions de la societat civil perquè realitzin estudis en profunditat dels efectes de l'empobriment entre la població més gran. Els darrers mesos s'ha fet una importat i positiva tasca de conscienciació sobre la pobresa infantil. Mentrestant, la població gran i pobre segueix sent un fenomen invisibilitzat.
3. L'empobriment de la població gran és conseqüència de l'empobriment general de la societat i especialment de les anomenades classes mitjanes. Les persones amb una pensió s'han convertit en molts casos en els sustentadors principals o, si més no, en col·laboradors imprescindibles per fer front a les despeses de les llars, cada pic més afectades per l'atur.
4. Les retallades aplicades en les polítiques socials bàsiques (sanitat, atenció a les situacions de dependència, educació, serveis socials i pensions), la manca de control

de preus i qualitat de serveis essencials com els energètics, els de transport públic, o els relacionats amb la cura dels infants, i la generalització dels copagaments i de les taxes, han agreujat —en extensió i intensitat— el risc de pobresa i d'exclusió social de les persones grans.

5. Viure els darrers anys de la vida per sota del llindar de la pobresa i amb carències materials greus ha convertit aquesta pobresa en un problema multidimensional: pobresa energètica, pobresa en salut i esperança de vida a la baixa, pobresa en la cohesió familiar i en la relació intergeneracional, pobresa cultural i tecnològica, exclusió financera, en definitiva, pobresa en l'índex de desenvolupament humà.
6. En el camí de conquerir una renda bàsica de ciutadania (RB) que garanteixi a tothom el dret material a l'existència, cal plantejar-se de debò i amb urgència una política audaç de rendes garantides contra la pobresa i l'exclusió social. En aquest sentit em sembla adient recordar que el vigent Estatut d'autonomia de les Illes Balears, a l'article 16, diu que: «Mitjançant una llei del Parlament s'ha d'elaborar la Carta de Drets Socials de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears [...]. En tot cas, l'actuació de les administracions públiques de les Illes Balears s'ha de centrar primordialment en els àmbits següents: [...] la protecció i l'atenció integral de la gent gran per a la promoció de la seva autonomia personal i de l'envelliment actiu que els permeti una vida digna i independent i el seu benestar social i individual».

Em sembla evident que, per complir mandats legals com l'anterior, serà necessari un nou contracte social que tingui present que un envelliment sense llibertat material garantida és èticament i políticament del tot rebutjable en democràcia.

Referències bibliogràfiques

Arcarons, J., Garganté, S. i Toledano, D. (2013). *Preguntes i respostes sobre la ILP per la Renda Garantida de Ciutadania*. Icaria.

Consejo Económico y Social de España (2013). *Memoria sobre la situación socioeconómica y laboral de España 2013*.

Fernández, G., Martínez, L., Pérez, B., Pérez, J. i Sánchez, E. (2014). *¿Qué hacemos contra la pobreza?* Akal.

Fundació Foessa. www.foessa.es

Fundació Gadeso (2013). *Cap a on anam? Els ciutadans de les Illes Balears*.

Navarro, V. i Clua-Losada, M. (Observatorio Social de España 2012). *El impacto de la crisis en las familias y en la infancia*. Ariel.

Raventós, D. (2012). *¿Qué es la renta básica?: preguntas (y respuestas) más frecuentes*. El Viejo Topo.

Sales, A. (2014). *El delito de ser pobre*. Icaria.

Autor

RAFAEL BORRÀS ENSENYAT

Port de Pollença, 1957. Formació Professional. Coordinador de programes de la Fundació Gadeso i editor de les revistes *Panorama Sociolaboral* i *Temes Socioeconòmics*. Ha estat membre (2005-2010) de la Comissió Provincial de les Illes Balears de l'Institut Nacional de la Seguretat Social (INSS).